

Η ΕΠΙΣΗΜΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ-
ΚΡΑΤΟΥΣ. Η θρησκεία του “εκει”

*11ος - 8ος π.Χ. αιώνας: Δημιουργία πόλης-
κράτους*

*Η δημιουργία της "πόλης-κράτους" ως
αποτέλεσμα "επανάστασης δομών" που οδηγούν
σε τεχνικές, οικονομικές και δημογραφικές
ανακατατάξεις.*

Η σημασία της ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Μεταφορά καθημερινών-λατρευτικών συνηθειών
από την ύπαιθρο στο περιβάλλον των πόλεων.
Δημιουργία αστικών τάξεων, βιοτεχνών, εμπόρων
και ναυτικών.

Απώλεια δύναμης ευγενών
Τύραννοι (και αντίθεση με ευγενείς).
Προσεταρισμός λαϊκών τάξεων και των
θρησκευτικών συνηθειών τους.
Υποδοχή λαϊκών (αγροτικών) λατρειών
(Δήμητρας-Διονύσου) .

Πόλη-κράτος + σύνολο τοπικών θεοτήτων
που προσδίδουν την ιδιαίτερη φυσιογνωμία
της.

α) Οικογενειακές και τοπικές λατρείας
(μέρος),

β) Θρησκευτικός κόσμος (προστάτες θεοί)
της πόλης-κράτους (όλο)

Μ'αυτό τον τρόπο ενότητα και
ιδιαιτερότητα του συγκεκριμένου
κοινωνικού συνόλου έναντι άλλων πόλεων-
κρατών: ΑΣΤΥ.

α) Πόλη-κράτος και ιδιαίτερο σύστημα μύθων,
τελετουργιών και εορτών.

β) Σύνολο ατόμων που κατοικούν στη γεωγραφική περιοχή
της Ανατολ.

Μεσογείου (ΕΛΛΑΣ) + ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΜΝΗΜΗ.
Συνοχή μόνο σε περιόδους κινδύνων (π.χ. Περσικοί
πόλεμοι).

Συνεκτικός κρίκος, σύμφωνα με Ηρόδοτο (8,144):

"αὐτίς δέ τό Ἑλληνικόν, εὐόν ὁμαιμόν τε καὶ ομόγλωσσον,
καὶ θεῶν ἰδρύματά τε κοινά καὶ θυσίαι ἠθεά τε ομότροπα...
(όλοι οι Έλληνες έχουν κοινό αίμα, την ίδια γλώσσα. Τα
ιδρύματα των θεών είναι κοινά σ'αυτούς, οι θυσίες και τα
ήθη όμοια).

ΣΗΜΑΣΙΑ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΝ ΙΕΡΩΝ - ΕΟΡΤΩΝ

ΟΡΙΑ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΘΡΗΣΚΕΪΑΣ

Η αρχαιοελληνική θρησκεία είναι αυτή που εγγυάται μέσω των εκπροσώπων της την επικράτηση του ΚΟΣΜΟΥ, δηλ. της τάξης, και του νόμου που έρχεται σ'αντίθεση με ο,τιδήποτε βρίσκεται πέρα από τα όρια της (ανήκει δηλ. στους βαρβάρους). Η αυθεντία της (πολιτική και θρησκευτική) σχετίζεται -παράλληλα με τους νόμους- με το πάνθεο, τα ιερά, τις τελετουργίες της πόλης και τις εορτές του λατρευτικού της έτους. Όλα αυτά αποτελούν τα ΘΕΣΜΙΑ, μια που έχουμε την περίπτωση μιας ΕΘΝΙΚΗΣ ΘΡΗΣΚΕΪΑΣ. Κάθε τι που εντάσσεται σ'αυτούς πλαίσιο θεωρείται ως εκδήλωση ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ προς το θρησκευτικό και το πολιτικό της σύστημα. Σε αντίθετη περίπτωση, βλ. Ορφικούς.

ΔΙΑΣ ως απόλυτος εκφραστής της ΑΡΜΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑΞΗΣ.

*Ο ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ
ΠΟΛΗΣ-ΚΡΑΤΟΥΣ, φαίνεται από τα
παρακάτω:*

- 1. την πόλη-κράτος ως ρυθμιστικός παράγοντας τέλεσης "ιδιωτικών" τελετών (στο περιβάλλον του οίκου) vs. δημόσιες λατρείες.*
- 2. νομοθετική ρύθμιση κανόνων σχετικών με ταφή των μελών μίας κοινωνικής ομάδας.*
- 3. τη ρύθμιση των κανόνων σεβασμού που οφείλουν τα νεότερα μέλη της κοινότητας προς τους πρεσβύτερους.*
- 4. τη ρύθμιση της λατρείας των προγόνων.*

ΠΡΟΦΗΤΕΙΑ -
ΜΑΝΤΕΙΑ

Ιερείς και ιέρειες. Ρόλος και σημασία στη
λατρευτικές ζωή της πόλης-κράτους.

Προσφορά και αμοιβαιότητα

Do it des,

Do ut abeas.

ΠΟΛΙΤΕΣ - ΜΕΤΟΙΚΟΙ

Σχέσεις Μητρόπολης - αποικίες.

1. ΠΡΟΞΕΝΟΙ: αυτοί που
επισκέπτονται ένα Μαντείο.

2. ΘΕΩΡΟΙ: αυτοί που
πραγματοποιούν
διαπραγματεύσεις υπέρ της πόλης
τους στο περιβάλλον μιας άλλης
πόλης.

3. ΑΜΦΙΚΤΥΟΝΙΕΣ -
ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ

ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ

1. Ναοί

α) χώρος άστεως,

ΤΕΜΕΝΟΣ (δηλώνει τον ιερό χώρο επικρατείας του
θείου).

Οίκος +ιδιωτικός χώρος vs.ναός (δημόσιος χώρος)

Ναός +Ακρόπολη +Αγορά=ΠΟΛΗ-ΚΡΑΤΟΣ

(πολιτική +θρησκεία).

β) Υπαίθρος χώρα.

Ναοί θεοτήτων (κυρίως γονιμότητας).

γ) χώρος εσχατιών (δηλ. ακαλλίεργητων εκτάσεων και
των συνοριακών περιοχών).

Ίδρυση δικτύου ιερών ανάμεσα στις πόλεις (ΚΕΝΤΡΟ)
και ύπαιθρο χώρα .

Σημασία συνοριακών ιερών και ανταγωνισμοί πόλεων
για την κυριαρχία τους (8ος- 6ος π.Χ. αιώνας).

2) ΘΕΟΙ ΚΑΙ ΗΡΩΕΣ

8ος π.Χ. αιώνας: Επαναφορά στη
χρήση ταφικών οικοδόμημα των
που κυριαρχούν σαν κατά τη
διάρκεια της Μυκηναϊκής Εποχής.

Νεκρικές ταφές σε μυθικά
πρόσωπα + λατρεία γενών
ευγενών και φρατρίων.

ΗΡΩΕΣ ως ΥΠΕΡΦΥΣΙΚΕΣ
ΔΥΝΑΜΕΙΣ.

Η λατρεία ηρώων συνδέεται με ένα συγκεκριμένο τόπο +πολιτικός χαρακτήρας λατρείας.

Τάφος ήρωα και ιδιαίτερη σημασία για την ιδιαιτερότητα, ασφάλεια και σωτηρία πόλης.

Τάφος σε μυστικό μέρος ή στο κέντρο της πόλης (μνημείο)+λατρεία με ιδιαίτερες τελετουργίες.

Τον 7ο π.Χ. αιώνα δημιουργείται η
παρακάτω ταξινόμηση των
υπερφυσικών δυνάμεων:

θεοί,
δαίμονες,
ήρωες, και
νεκροί.

α) Η λατρεία των ηρώων
συνδέεται μόνο με τις συνήθειες
των μελών των διαφόρων
ομάδων(π.χ. οικογενειών, κτλ.)

β) η λατρεία των θεών είναι
υποχρεωτική για όλους.
Οι θεοί είναι αθάνατοι (τα ρεία
ζώντες)

Οι ήρωες / ημίθεοι διακρίνονται για
την ιδιαίτερη δυναμή τους.

Σημασία προγόνων.

Νήσοι Μακάρων

Ηρωοποίηση ανθρώπων λόγω
ιδιαιτέρων συνθηκών θανάτου (π.χ.
χτυπήθηκε από κεραυνό).

Οι άνθρωποι (με ιδιαίτερα
χαρακτηριστικά)
ηρωποιούνται μετά το
θάνατό τους. ΑΥΤΟΣ ΕΙΝΑΙ
ΕΝΑΣ ΚΟΙΝΟΣ ΚΑΙ
ΑΠΑΡΑΒΙΑΣΤΟΣ ΚΑΝΟΝΑΣ
ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ.

Διαρκής γνώση απόστασης ανάμεσα στους
θνητούς και αθανάτους θεούς.

Οι χώροι επικρατείας τους δεν συμπίπτουν.
Είναι δυνάμεις που συνδέονται με ένα τόπο
(τάφο).

Αντίθετα κατά τη διάρκεια των Ελληνιστικών
χρόνων, ηρωοποίηση-θεοποίηση ανθρώπων
ενώ ακόμη ζουν (λατρεία ηγεμόνων).
ΗΡΩΕΣ ΕΥΡΕΤ'ΕΣ +πολιτιστικά αγαθά.

*Βασικά χαρακτηριστικά της θρησκείας στην
αρχαιοελληνική πόλη-κράτος:*

*- η χάρις -η αμοιβαιότητα (ανάμεσα στους
θμητούς και τους αθανάτους θεούς): do ut des ,
do ut abeas.*

*Η σημασία της τοπογραφίας (κέντρο - περιφέρεια
[μέρος - όλον])*

*ιεροί τόποι και η θέση των ιερών
Αντιλήψεις για (θεϊκή) δικαιοσύνη*

Εορτές +σχέσεις ιερών (π.χ. ιερό άστεως και χώρας).

Σύστημα κοινωνικών δικτύων ανάμεσα στις διάφορες πόλεις

Η πόλις (-κράτος) ως το κυριάρχο σύστημα διαμόρφωσης των αρχών της θρησκευτικο-πολιτικο και κοινωνικής ζωής των μελών της.

Σχέσεις θνητών -αθανάτων μέσω ενός ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ (→ την έννοια της ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ).

Σύστημα ανάμεσα σε ΠΑΡΑΔΟΣΗ και ΑΝΑΝΕΩΣΗ

Διονυσίου Αλικαρνασέως, Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία II 18,2

ὧν πολλὴν ἔσχε πρόνοιαν τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος ἀπὸ τῶν περὶ τὰ θεῖα καὶ δαιμόνια σεβασμῶν. **ἱερὰ μὲν οὖν καὶ τεμένη καὶ βωμοὺς καὶ ξοάνων ἰδρύσεις** μορφάς τε αὐτῶν καὶ σύμβολα καὶ δυνάμεις καὶ δωρεάς, αἷς τὸ γένος ἡμῶν εὐηργέτησαν, **έορτάς** τε ὁποίας τινὰς ἐκάστῳ θεῶν ἢ δαιμόνων ἀγεσθαι προσήκει καὶ **θυσίας**, αἷς χαίρουσι γεραιρόμενοι πρὸς ἀνθρώπων, **έκχειρίας** τε αὐτῶν καὶ **πανηγύρεις καὶ πόνων ἀναπαύλας** καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὁμοίως κατεστήσατο τοῖς κρατίστοις τῶν παρ' Ἑλλήσι νομίμων. . . .

2,63,2:

ταῦτα προσετίθει πολλὰ μὲν ἀποδεικνύς τεμένη τοῖς μήπω τιμῶν τυγχάνουσι θεοῖς, πολλοὺς δὲ βωμοὺς καὶ ναοὺς ἰδρυόμενος **έορτάς** τε ἐκάστῳ αὐτῶν ἀπονέμων καὶ τοὺς ἐπιμελησομένους αὐτῶν **ἱερεῖς καθιστὰς ἀγνείας** τε καὶ **θρησκείας** καὶ **καθαροὺς** καὶ **τὰς ἄλλας θεραπείας** καὶ **τιμὰς** πάνυ πολλὰς νομοθετῶν, . . .

Δεν υπάρχουν ιερά βιβλία, αλλά υπάρχουν οι μύθοι

Μύθοι + “πίστη” ανθρώπων για θεούς.

Μύθοι (λόγος) + τελετές (πράξεις)

ΤΕΛΕΤΕΣ + ΟΡΘΟΠΡΑΞΙΑ.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ + τὰ θέσμιμα,

τὰ νόμιμα.

ΙΕΡΟΙ ΝΟΜΟΙ

ΠΙΣΤΗ + ΠΡΟΝΟΙΑ ΘΕΩΝ ΓΙΑ ΤΟΥΣ

ΘΝΗΤΟΥΣ

Η ύπαρξη των θεών άμεσα συνδεδεμένη με πίστη

ανθρώπων.

Η έννοια της θειικής δύναμης

Η σημασία των ιερών ημερολογίων για τη τελετουργική ζωή των αρχαίων Ελλήνων.

Ο Νικόμαχος προσπαθεί το 399 π.Χ. να αναθεωρήσει και να κωδικοποιήσει το θρησκευτικό ημερολόγιο. Η πράξη αυτή προκαλεί την αντίδραση των Αθηναίων, με αποτέλεσμα να διωχθεί για κατάχρηση του αξιώματός του και η κατηγορία την οποία αντιμετώπισε ήταν ότι είχε προκαλέσει αλλαγή στον παραδοσιακό τρόπο ζωής: δεχόμενος, πολυδάπανες νέες θυσίες, είχε προκαλέσει την παραμέληση άλλων, παλαιότερων τελετών. Σύμφωνα μάλιστα μ' ένα από τους κατηγορούς του:

“Οι πρόγονοι μας, κάνοντας θυσίες που προσδιόριζε η νομοθεσία του Σόλωνα μας παρέδωσαν μια πόλη που ήταν η μεγαλύτερη και η ευτυχέστερη σε ολόκληρη την Ελλάδα. Οφείλουμε λοιπόν να διεξάγουμε τις ίδιες θυσίες μ' αυτούς, αν όχι για άλλο λόγο, τουλάχιστον για την ευημερία που μας επέφεραν”.

Ευσέβεια vs. Ασέβεια

ΑΣΕΒΕΙΑ είναι η έλλειψη σεβασμού των θρησκευτικών πεποιθήσεων, των θρησκευτικών ιεροτελεστιών που ήταν αποδεκτές από όλους τους κατοίκους μιας πόλης. Η κοινότητα των πολιτών θεωρούσε την ασέβεια ειδικό έγκλημα και παρέπεμπε συνήθως σε δίκη εκείνους που θεωρούνταν ένοχοι μιας τέτοιας πράξης. Οι κυριότερες αιτίες παραπόμπής ήταν πολυποίκιλες. Ωρισμένα παραδείγματα συμπεριφορών που θα μπορούσαν να επισύρουν κατηγορίες ασέβειας είναι:

- ΚΑΚΟΒΟΥΛΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΚΑΤΑ ΙΕΡΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ , ΙΕΡΟΤΕΛΕΣΤΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ: έτσι, το ξερίζωμα μιας ιεράς ελιάς της Αθηνάς οδηγούσε τον δράστη στον Άρειο Πάγο. Το ίδιο συνέβαινε αν κάποιος προσέβαλε τα ιερά μυστήρια της Ελευσίνας, ενώ ο αποκεφαλισμός των ερμαϊκών στηλών (όπως έγινε στην Αθήνα το 415 π.Χ.) επέσυρε τη θανατική καταδίκη του ασεβή.

Ευσέβεια vs. Ασέβεια

Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΝΕΩΝ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΩΝ, είναι επίσης μια πράξη ασέβειας (εκτός αν η πόλη αποδεχθεί τη νέα λατρεία, όπως έγινε στην Αθήνα στα τέλη του 5ου π.Χ, αιώνα, για τον Ασκληπιό, τον Άδωνι και τη Βένδιδα). Επίσης ο Φλάβιος Ιώσιππος αναφέρει ότι “οι Αθηναίοι καταδίκασαν σε θάνατο την ιέρεια Νινώ επειδή ένας πολίτης την κατηγόρησε ότι εισήγαγε τη λατρεία νέων θεών”.

ΟΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΔΟΞΑΣΙΕΣ ορισμένων φιλοσόφων θεωρούνταν ως πράξεις ασέβειας. Ο Αναξαγόρας διώχθηκε επειδή πρόσβευε ότι ο ήλιος ήταν μια πυρακτωμένη πέτρα και το φεγγάρι κοινή γη.